

## **Escenaris de futur per a la radiotelevisió pública a Europa**

Carles Llorens

Departament de Comunicació Audiovisual i de Publicitat  
(Universitat Autònoma de Barcelona)

L'autor sosté que les televisions públiques tenen futur a Europa sempre que sàpiguen adaptar-se al nou entorn. Per fer-ho, passa revista a les etapes successives de la història de la convivència entre operadors públics i privats de televisió a Europa, i fa esment de les accions que han dut a terme els organismes públics d'alguns Estats per situar la televisió pública en el nou context comunicatiu. Alhora, analitza la política molt activa de les autoritats de la Unió Europea, i sobretot de la Comissió, al configurar el nou marc operatiu de la televisió. Finalment, l'autor alerta dels principals problemes que es plantejaran, no només per a l'acceptació política i social, sinó també amb relació als operadors privats de televisió i dels altres mitjans de comunicació.

**És un fet que la transició al món digital, l'extensió a múltiples plataformes de distribució i l'oferta de nous serveis són avui realitats gairebé consolidades dins els operadors públics europeus; com ho són també les profundes reformes estructurals, laborals i legals**



## **1. Introducció: un èxit inesperat i no reconegut**

Sir Huw Wheldon (1916-1986), gal·lès i directiu llegendari de la BBC, és autor de frases molt conegudes, com la que defensava que el principal objectiu de la corporació britànica era “fer popular el que és bo i fer bo el que és popular”. Potser no tan rodona –potser ni tan sols original–, però més escaient per a aquest article, és aquella en la qual recordava que els objectius de la BBC no havien de ser evitar el fracàs, sinó lluitar per l'èxit.

És un fet que els seus successors han complert amb escreix aquest mandat, i avui dia la BBC és la principal empresa del sector de la comunicació del Regne Unit, qüestionada fins i tot pel seu gigantisme i la seva estratègia d'expansió.<sup>1</sup> La resta d'operadors televisius públics europeus, tot i les mancances evidents i els discursos sovint victimistes, viuen un cert èxit relatiu gràcies a l'esforç per reestructurar-se, redefinir la seva tasca i endegar una expansió sovint exitosa cap a nous serveis. També és un fet que la transició al món digital, l'extensió a múltiples plataformes de distribució i l'oferta de nous serveis són avui realitats gairebé consolidades dins els operadors públics europeus; com ho són també les profundes reformes estructurals, laborals i legals. No obstant això, tal com explica Bardoel (2007: 43), fa tant sols una dècada les previsions col·locaven els operadors públics en un futur més aviat marginal. Les raons eren múltiples: patien importants problemes interns econòmics i de gestió; era constant l'amenaça legal i comercial dels competidors privats; les pressions de la Comissió Europea augmentaven a fi de racionalitzar els operadors públics, i, per últim, l'aleshores llunyana transició digital semblava augurar una futura irrellevància en les audiències.

Una dècada després, la situació és més aviat la contrària. Aquests reptes s'han sabut transformar en oportunitats, i es pot dir que el servei públic de comunicació d'arrel europea té un present, potser ja no central i televisiu com abans, però sí imprescindible i multimèdia. La clau: el suport obtingut dels poders polítics, que els han donat els mitjans financers i legals per a aquesta mutació, a canvi d'una reforma interna a tots els nivells i d'una expansió externa de continguts. És el cas de la BBC, France Télévisions, RTP, ORF o RTVE (SIUNE; HULTÉN, 1998: 36; JAKUBOWICZ, 2006). Ara bé, ¿quin és el futur de la televisió i la ràdio públiques? No és fàcil donar una resposta, sense abans analitzar el passat més recent.

## **2. Les dues transicions de la televisió pública**

Quan s'escrigui la història de la televisió pública a Europa caldrà esmentar, sens dubte, una primera gran transició entre els anys vuitanta i noranta del segle passat, a causa del desafiament que va suposar la irrupció dels canals comercials. La manca d'estratègia clara per fer front al repte de les privades va provocar una crisi financera, de legitimitat i d'identitat

1. Aquesta estratègia d'expansió ha estat qüestionada oficialment pel BBC Trust, que va decidir suprimir el març de 2007 el servei de la BBC Jam, de continguts educatius en línia, en el qual s'havien invertit 92 milions de lliures esterlines des de 2003 (BBC TRUST, 2007). Més recentment, el febrer de 2009, el BBC Trust ha impedit la creació de serveis de televisió locals de la BBC per valor de 68 milions de lliures esterlines (BBC TRUST, 2009).

dels operadors públics que va qüestionar el model i va obrir noves oportunitats d'intervenció dels poders polítics i econòmics (RICHERI, 1994). Com a conseqüència, les televisions públiques van perdre una posició privilegiada, però la majoria van conservar un pes econòmic important, una audiència rellevant i un impacte social indubtables.

La segona transició dels operadors públics a Europa comença amb el tomb del mil·lenni i arriba fins avui dia. Hi ha dos fets que la defineixen. D'una banda, es conclou la batalla jurídic-política a Brussel·les entre televisions privades i públiques amb un empat, que es materialitza, el 2001, en la Comunicació de la Comissió Europea sobre l'aplicació de les normes en matèria d'ajudes estatals a la televisió pública (COMISSIÓ EUROPEA, 2001). En aquesta norma es reconeix el dret de cada Estat a definir l'abast del servei públic de televisió i el seu finançament, sempre que sigui proporcionat, transparent i no posi en perill la lliure competència. És a partir de la publicació d'aquesta comunicació que els Estats europeus s'afanyen a reformar els seus operadors públics, un procés que s'estén fins avui dia, però que arriba al seu màxim desenvolupament al voltant de l'any 2006.

Una altra fita que marca la transició rau en el desenvolupament i esclat de la bombolla tecnològica i d'Internet a finals de l'any 2000. La crisi va suposar un alentiment de la iniciativa privada i una maduració dels serveis d'Internet que alguns operadors públics van saber aprofitar. Va ser aquell any que operadors públics com la CCRTV o France Télévisions van crear les filials CCRTV Interactiva i France Télévisions Interactive (FTVI), adreçades a cobrir aquesta expansió multiplataforma i multicontinguts.

El replantejament del rol i la missió del sistema públic de televisió té com a manifestació més externa el canvi nominal: de serveis públics de radiodifusió s'ha passat ara als *Public Service Media* (en l'expressió encunyada per l'Ofcom britànic), o ja parlem d'una Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA). Més de fons, el servei públic de radiodifusió recupera el principi d'universalitat, però més que d'una oferta universal i diversa ara es parla d'un accés universal a diversos serveis. El concepte d'oferir un accés universal a múltiples serveis d'informació i entreteniment és la clau de volta en la lògica d'expansió dels operadors públics. Aquesta voluntat d'oferir un accés universal obliga a no lligar-se només a una única plataforma, tot i que la televisió segueix sent el pal de paller.

Ara bé, ¿com s'ha dut a terme aquesta expansió de serveis a Europa, Espanya i Catalunya? Impulsats pels seus Governos, els operadors públics han desenvolupat un triple eix de reformes per fer front a aquests canvis: una reforma política-legal-institucional, una reforma econòmica i una reforma de continguts. Canviar per adaptar-se al canvi, amb les especificitats de cada país, tal com es detalla a continuació.

## **3. Les reformes del servei públic de radiodifusió europeu**

### **3.1. El Regne Unit: una reforma per augmentar el control democràtic**

El Regne Unit és el país on més s'ha reflexionat i debatut el paper que la televisió pública ha de tenir en la societat. No és estrany, doncs, que en el darrer procés per renovar la Carta Reial que estipula la missió, objectius

**Les televisions públiques van perdre una posició privilegiada, però la majoria van conservar un pes econòmic important, una audiència rellevant i un impacte social indubtables**



**La reforma de la  
televisió pública  
a França és  
potser el canvi  
més radical dels  
observats en els  
grans països a  
Europa**



i estructura de la BBC (2004-2006) es plantegessin un seguit de noves idees per augmentar-ne el control democràtic, que finalment van ser incloses en la versió definitiva del document (DCMS, 2006).

En primer lloc, es va establir un major control dels gestors de la corporació mitjançant la creació del BBC Trust, un organisme més orientat a defensar els interessos dels contribuents que els de la BBC, com passava amb l'antic BBC Board. En segon lloc, es volia donar resposta al sector privat, sovint asfixiat per l'expansió comercial de la BBC, mitjançant una complicada estructura, denominada *Public Value Test*, que pondera l'impacte econòmic dels nous serveis de l'operador públic en el mercat i l'aportació en valor social.

La influència d'aquest esquema que dona resposta a les inquietuds del sector privat s'ha començat a estendre per Europa. Un sistema similar al *Public Value Test* britànic es troba en vigor a Dinamarca, mentre que cinc països més –Alemanya, Irlanda, Bèlgica (Flandes), Hongria i Noruega– estan en procés d'adopció de mecanismes similars, i la Comissió Europea n'és també favorable.

### **3.2. França: un canvi radical sota la tutela presidencial**

La reforma de la televisió pública a França és potser el canvi més radical dels observats en els grans països a Europa. S'ha volgut imitar el model britànic amb uns mitjans públics sense publicitat, però alhora perpetuant el control polític típic dels països del sud d'Europa. Així doncs, tot i copiar el model financer i programàtic de la BBC, s'ha volgut exercir un control presidencialista, més que parlamentari, dels operadors públics. Així, serà el president, i no l'Assemblea Nacional, qui nomenarà el director general de France Télévisions, el hòlding de televisió i ràdio públiques francès, tot i que necessitarà el vistiplau del Consell Superior de l'Audiovisual (CSA). A més, la reforma Sarkozy és el primer intent seriós de canviar el model mixt de finançament dels països del sud d'Europa, i ha estat cridat a deixar-hi petjada si finalment s'aconsegueix un canvi en positiu dels continguts. De moment, a França la publicitat ha desaparegut de la televisió pública després de les 20 h i ho farà totalment el 2011. A canvi, l'Estat augmenta la dotació a France Télévisions gràcies a un nou impost del 3% sobre els ingressos de publicitat dels operadors comercials de televisió i d'un 0,9% sobre el total de vendes dels operadors de telecomunicacions, i augmenta el cànon en 4 euros, fixant-lo en 120 euros anuals, que seran revisats cada any d'acord amb la inflació.<sup>2</sup>

### **3.3. Espanya i Catalunya: més poder al parlament i fi del deute**

També Espanya ha endegat una reforma profunda de l'operador públic, i l'ha dirigit en dues direccions: evitar l'excessiva vinculació entre Govern i televisió pública, i solucionar-ne la difícil situació econòmica. Primer, doncs, s'ha assegurat una major independència, en passar el tradicional control de l'executiu al legislatiu. En la segona direcció, s'ha eixugat el deute i se n'ha augmentat la subvenció, junt amb un procés d'ajustament laboral. També s'ha establert un programa de lenta reducció de la publicitat en la programació de RTVE durant els propers anys, com a conseqüència de les pressions de la televisió privada i dels compromisos amb la Comissió Europea. A més, amb la Llei 17/2006, de la ràdio i la televisió de titularitat estatal, se li ha donat un nou organigrama a la nova

2. Llei 2009/258, de 5 de març, relativa a la comunicació audiovisual i al nou servei públic de la televisió. Journal Officiel, 7-3-2009, p. 4321.

Corporació RTVE, i s'ha establert tot un complex sistema d'obligacions i contrapesos per evitar la intervenció governamental. Tanmateix, molts dels desenvolupaments depenen de l'aplicació del mandat marc, aprovat el juny de 2008, i dels contractes programa que el seguiran, així com de la creació d'una autoritat audiovisual independent. El problema és que, tret de Catalunya, aquest valent procés de reforma no sembla que sigui imitat per la resta dels mitjans públics autonòmics i locals, que representen la part més gran de la despesa i l'activitat.

#### 3.4. La Comissió Europea i la reforma

Per dibuixar el quadre complet no podem deixar d'esmentar els desenvolupaments que des de la Unió Europea han afectat els operadors públics. Després de les batalles jurídiques i polítiques entre operadors públics i comercials de finals dels noranta –alguna d'elles encara *sub iudice*–, Brussel·les va imposar una solució salomònica entre els interessos dels Estats, entossudits a preservar una eina útil socialment i políticament, i la Comissió Europea, que volia i vol un sector públic més eficient. La solució, de fet, ja es trobava en el Protocol d'Amsterdam sobre el servei públic de radiodifusió de 1997 (UNIÓ EUROPEA, 1997), on es reconeixia el poder dels Estats per definir lliurement què era servei públic, a qui s'atorgava i com es finançava, a canvi que es fes de manera proporcionada, transparent i no afectés la lliure competència, una qüestió –aquesta última– que corresponia a Brussel·les avaluar. Aquesta formulació es va concretar en la ja esmentada Comunicació de la Comissió sobre l'aplicació de les normes en matèria d'ajudes estatals als serveis públics de radiodifusió (COMISSIÓ EUROPEA, 2001). Per tant, els Estats hi guanyaven, i Brussel·les també, ja que es feia ineludible la reestructuració dels operadors públics més díficils i la Comissió es reservava sempre l'última paraula. Qui hi va sortir perdent? Els operadors privats, que no tenen veu ni vot en la qüestió. Des de 2001, la Comissió ha aplicat aquesta comunicació a uns 20 casos de televisions públiques d'Europa, i la majoria d'expedients s'han tancat després que els Estats membres es comprometessin a un seguit de mesures per racionalitzar i reformar els operadors públics de radiodifusió.

Tractant de millorar-ne l'aplicació i de respondre a les inquietuds del sector privat, l'any 2008 els serveis de la Direcció General de la Competència de la Comissió Europea van decidir endegar un procés de consulta sobre la necessitat de posar al dia els principis i les normes establertes el 2001. En general, els operadors privats han manifestat estar d'acord amb el fet que els operadors públics subministrin per altres mitjans i plataformes els seus programes de ràdio i televisió tradicionals, però estan en contra del desenvolupament de nous serveis i productes a Internet, oposició que també és assumida pels editors de diaris. De fet, de les respostes del sector es dedueix que la gran qüestió i punt de fricció ja no és tant el doble o triple finançament (publicitat-cànon-subvencions), sinó els nous serveis de comunicació, clau de volta de l'estratègia d'expansió dels operadors públics junt amb la TDT. Habitualment, la Comissió Europea ha reconegut el dret dels operadors públics de televisió a desenvolupar nous serveis audiovisuals, encara que ja fossin subministrats pel mercat i fossin idèntics a serveis comercials preexistents (canals temàtics infantils o de notícies), sempre que es justifiqués que

**Després de les batalles jurídiques i polítiques entre operadors públics i comercials de finals dels noranta, Brussel·les va imposar una solució salomònica entre els interessos dels Estats, entossudits a preservar una eina útil socialment i políticament, i la Comissió Europea, que volia i vol un sector públic més eficient**



**Els Estats membres encara són decisius en la conformació de l'estructura i el finançament dels canals públics.**

**El seu poder decisorí és encara preeminent, tot i que el marc el dibuixa Brussel·les**



aquests nous serveis “adrecen les necessitats democràtiques, socials i culturals de la societat”, tal com es recull al Protocol d'Amsterdam. Tanmateix, la Comissió Europea ha mostrat més reticència a donar el vistiplau als nous serveis relacionats amb Internet.

Després del període de consulta, es va presentar l'esborrany de la nova Comunicació el novembre de 2008 (COMISSIÓ EUROPEA, 2008a). El punt central del text, encara en discussió, és que Brussel·les reconeix que correspon en primer lloc als Estats membres la tasca de valorar –mitjançant un procés transparent i avaluable– si els nous serveis adrecen les necessitats de la societat, aporten valor per al públic i quin impacte tenen en el mercat. En el document, doncs, la Comissió Europea vol donar resposta a les inquietuds del sector privat davant l'estratègia d'expansió dels operadors públics, en promoure l'expansió de l'avaluació a priori de l'impacte en el mercat dels nous serveis.

Un altre punt important de l'esborrany és que s'accepta el cobrament per consum de continguts audiovisuals per part dels operadors públics, però amb estrictes condicions: sempre a un preu raonable i sense impacte negatiu en la competència, és a dir, que no s'ofereixin preus excessivament baixos. La lògica és que les noves plataformes com Internet o els telèfons mòbils són diferents dels mitjans tradicionals i tenen un model de finançament més proper al pagament per contingut. Tot i que aquest sistema va en contra dels principis d'universalitat, accés i màxim abast, el raonament de la Comissió és que la manera de finançar el servei no diu res sobre el seu caràcter, és a dir, si adrecen les “necessitats democràtiques, socials i culturals de la societat”, tal com requereix el Protocol d'Amsterdam de 1997. D'alguna manera, el model de finançament és indistint, el que importa és si té justificació sociocultural. Això permetria als operadors públics i als Estats que els regulen una gran flexibilitat en la gestió dels nous serveis de pagament.

Del que no hi ha dubte és de la importància creixent de la Comissió Europea els darrers anys. Ara mateix, Brussel·les és consultada sovint per Govern i operadors públics abans d'endegar un nou servei o fer un canvi en el sistema de finançament. És el cas del Govern holandès, que va passar als serveis de la Comissió l'esborrany de la llei de mitjans holandesa de 2007 perquè hi donés el vistiplau, o les consultes de la BBC a Brussel·les a l'hora d'endegar nous serveis. De tota manera, els Estats membres encara són decisius en la conformació de l'estructura i el finançament dels canals públics. El seu poder decisorí és encara preeminent, tot i que el marc el dibuixa Brussel·les.

### **3.5. Reformes transversals: més avaluació i creació de divisions interactives**

Més enllà dels casos particulars, la reforma dels serveis públics de radiodifusió té un seguit de trets transversals a Europa. La reforma institucional, impulsada des dels Govern i les lleis, ha establert nous sistemes d'organització més moderns i eficients. El suport financer de l'Estat no és gratuït: cal donar-ne compte, augmentar-ne la transparència i avaluar-ne els resultats. Així, apareixen contractes programa i mandats marc on s'estableixen les ràtios que s'han d'assolir. Es treballa per resultats, i avaluar-los és capital. D'aquí que es reforcin els sistemes de mesura, especialment els qualitius.

Pel que fa a la reforma de continguts, és una exigència del canvi

d'escenari comunicatiu. L'abast multiplataforma és clau per arribar a una audiència cada cop més fragmentada. Es tracta de proporcionar continguts per qualsevol plataforma present o futura, com es reconeix a l'article 5.1 de la Carta Reial de la BBC de 2006 (DCMS, 2006). Per dur a terme aquest procés, els operadors públics utilitzen les seves filials comercials ja existents, com la BBC Worldwide, o van constituir entitats noves, com la France Télévisions Interactive o la catalana CCRTV Interactiva, ambdues fundades l'any 2000. La flexibilitat d'aquest tipus d'estructura i els grans recursos disponibles han permès que les operacions en línia dels operadors públics liderin molts dels mercats dels serveis d'Internet a Europa.

## 4. Reptes de futur i conclusions

L'experiència de l'última dècada mostra que els operadors públics tenen el futur assegurat si canvien. La reforma equival a la supervivència. La seva aliança amb el poder polític ha funcionat; ara caldrà que s'estableixi una relació amb el públic i les audiències fragmentades que doni sentit a aquestes institucions i en justifiqui l'existència futura. A més, tampoc es pot defugir la qüestió econòmica. Al capdavall, la pregunta que cada polític i cada país s'ha de fer és quin preu està disposat a pagar per un servei públic de radiodifusió. La mateixa Comissió Europea, en presentar l'esborrany de la nova Comunicació, destacava que el sector audiovisual públic és el tercer en rebre més subsidis estatals després dels transports i l'agricultura: 22.000 milions d'euros per als 27 Estats membres de la UE, una xifra equivalent al préstec atorgat a Hongria per fer front a la fallida del seu sistema financer (COMISSIÓ EUROPEA, 2008b). En concret, en el cas català, ¿s'ha de destinar la meitat del pressupost del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació a la subvenció de la CCMA? Paga la pena? Les respostes no són fàcils, però si el ciutadà troba un servei diferenciat del comercial i de qualitat, amb una gestió curosa dels diners públics, el suport polític no decreixerà.

Això no vol dir que el nivell de conflictivitat amb els operadors privats disminueixi en el futur. Més aviat al contrari. L'estratègia d'expansió dels operadors públics cap a nous serveis farà que, a banda de les televisions privades, també els editors de diaris, els operadors d'Internet i qualsevol proveïdor de continguts s'hi enfrontin, per distorsionar tant el mercat publicitari com l'audiència. De cara al futur, però, les reformes endegades els últims anys han bastit els fonaments perquè l'existència dels operadors públics sigui preservada almenys una dècada més. Caldrà, això sí, saber construir una relació estreta amb els ciutadans que permeti justificar, després, la voluntat política de preservar el sistema de finançament i l'expansió en activitats més enllà de les ones, aspecte clau per mantenir-se com a operadors rellevants en el futur.

La radiodifusió pública pot beneficiar-se també del procés creixent de separació entre publicitat i contingut. Cada cop més, el contingut segons demanda i la tecnologia fan possible trencar l'associació centenària entre contingut i publicitat. Cada cop més, es pot consumir contingut sense publicitat. Els operadors públics com el francès o l'espanyol, que han començat a prescindir-ne, poden oferir al final del procés un

**L'experiència de l'última dècada mostra que els operadors públics tenen el futur assegurat si canvien. La reforma equival a la supervivència. La seva aliança amb el poder polític ha funcionat; ara caldrà que s'estableixi una relació amb el públic i les audiències fragmentades**



producte sense publicitat similar al vídeo a la carta, molt més acceptable pels electors. Treure la publicitat de la graella té sentit institucional, però també és una estratègia de mercat.

## Referències

BARDOEL, J. (2007): "Public service broadcasting in a multimedia environment". A: CARPENTIER, N. [et al.], eds.: *Media Technologies and Democracy in an Enlarged Europe*. Tartu: Tartu University Press. P. 41-54.

BBC TRUST (2007): *BBC Trust suspends BBC Jam* [En línia]. Londres: BBC Trust.

<[http://www.bbc.co.uk/bbctrust/news/press\\_releases/14\\_03\\_2007.html](http://www.bbc.co.uk/bbctrust/news/press_releases/14_03_2007.html)> [Consulta: març de 2009].

BBC TRUST (2009): *BBC Trust rejects local video proposals* [En línia]. Londres: BBC Trust.

<[http://www.bbc.co.uk/bbctrust/news/press\\_releases/2009/local\\_video\\_decision.html](http://www.bbc.co.uk/bbctrust/news/press_releases/2009/local_video_decision.html)> [Consulta: maig de 2009].

COMISSIÓ EUROPEA (2001): "Comunicación de la Comisión sobre la aplicación de las normas en materia de ayudas estatales a los servicios públicos de radiodifusión". *Diario Oficial de las Comunidades Europeas* (15 de noviembre de 2001), C320, p. 5-11.

COMISSIÓ EUROPEA (2008a): *Comunicación de la Comisión sobre la aplicación de las normas en materia de ayudas estatales a los servicios públicos de radiodifusión* [En línia]. Brussel·les: Comissió Europea.

<[http://ec.europa.eu/competition/state\\_aid/reform/broadcasting\\_communication\\_es.pdf](http://ec.europa.eu/competition/state_aid/reform/broadcasting_communication_es.pdf)> [Consulta: març de 2009].

COMISSIÓ EUROPEA (2008b): *State aid: Commission consults on revised rules for state funding of public service broadcasting* [En línia]. Brussel·les: Comissió Europea.

<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1626&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>> [Consulta: març de 2009].

DCMS (DEPARTMENT FOR CULTURE, MEDIA AND SPORT) (2006): *Copy of Royal Charter for the continuance of the British Broadcasting Corporation* [En línia]. Londres: Department for Culture, Media and Sport.

<[http://www.bbccharterreview.org.uk/pdf\\_documents/Cm6925\\_BBCRoyalCharterFinal.pdf](http://www.bbccharterreview.org.uk/pdf_documents/Cm6925_BBCRoyalCharterFinal.pdf)> [Consulta: març de 2009].

JAKUBOWICZ, K. (2006): "PSB: The beginning of the end, or a new beginning in the 21st Century?". Comunicació presentada al Congrés RIPE@2006 "Public Service Broadcasting in a Multichannel Environment: Programmes and Platforms". Amsterdam, novembre de 2006.



RICHERI, G. (1994). *La transición de la televisión*. Barcelona: Bosch.  
SIUNE, K.; HULTÉN, O. (1998): "Does Public Broadcasting Have a Future?". A: McQUAIL, D.; SIUNE, K., eds.: *Media Policy. Convergence, Concentration and Commerce*. Londres: Sage. P. 23-37

UNIÓ EUROPEA (1997): "Tratado de Amsterdam por el que se modifican el Tratado de la Unión Europea, los Tratados constitutivos de las Comunidades Europeas y determinados actos conexos. Protocolo sobre el sistema de radiodifusión pública de los Estados miembros". *Diario Oficial de las Comunidades Europeas* (10 de noviembre de 1997), C340, p. 109.